

JUDEX, DUX MARIANORUM

Samuel Puhiera

Prve vijesti o odnosima našeg naroda na istočnim obalama Jadranskog mora sa Mlečićima (Venecijom) zabilježio je Ivan Đakon. Po njegovom kazivanju, oko 830. godine bilo je sukoba Mlečića sa Neretljanima, na čije su otoke napadali mletački trgovci radi roblja i drva. U vezi toga uputili su »Sloveni sa neretljanskih otoka svoga poslanika u Mletke. Kad je došao k duždu Ivanu Patricijaku (829.-836.) ovaj ga je krstio i ustanovio s njim mir (»Pacem cum eo instituit«) iako je veoma malo trajao.«¹⁾ »Poslije toga dužd Petar Trandenik (836.-864.) treće godine svog vladanja navalio je ratnim lađama na Sclavoniu (Hrvatsku) da bi je svladao. Ali, kad je došao do mjesta sveti Martin, **utvrdi** mir (»pacem... firmavit«) s njihovim knezom (»principe«) Mislavom (830.-845.). Zatim prelazeći na Neretljanske otoke, slično ustanovi ugovor (»foedus instituit«) sa Družakom (Drosaico) »Marianorum iudice« iako je veoma malo vrijedio.«²⁾

U Kartularu nekadašnjeg manastira sv. Petra u Selu (Poljički kraj u Jesenicama pri moru) i u nekim poveljama hrvatskih kraljeva Zvonimira i Stjepana II. spominje se **Jakov »Marianorum Dux«**.³⁾ U istom Kartularu spominje se i titula »Morsticus«.⁴⁾ U XI. vijeku također je poznata titula »Marianorum rex« i »Marianorum iudex«, što ćemo kasnije vidjeti. Slično ovim titulama ima kod Tome arhiđakona i naziv »**Maronia**« za jednu parokiju splitske crkve.⁵⁾ Ovaj naziv i navedene titule potiču od latinske riječi *mare* — more.

Dva su mišljenja o značenju gore spomenutih titula. Po jednom njihov nosilac admiral je srednjovjekovne hrvatske mornarice, a po drugom knez Neretljanske oblasti.

Da se je u Srednjem vijeku neretljansku kopnenu obalu nazivalo **Primorjem** nema dokaza, naprotiv ima, da se je ta obala nazivala **Krajinom**.⁶⁾ Sam Toma arhiđakon, spominjući biskupiju u »Mucurum« (Makru, tik današnje Makarske) koja je postojala prije provala Avara i Slovena u Dalmaciju, kaže da je njeno područje išlo

»a confinis **Crainae** usque ad Stagnum« (od granice Krajine do Stona).⁷⁾ Da je Tomi Neretljanska oblast, a poglavito njen kopneni dio, bila što i Maronia, on bi je tako i nazivao, a ne Krajinom. Naziv Maronia nalazi se kod Tome i pri nabranjanju granica Hrvatske u XI. v.⁸⁾ Na ovo se je osvrnuo Ivan Lucius (Lučić) i kazao: »Quinam autem Occidentales fines Croatiae fuerunt, et quid Maronia nomine archidiaconus intellegere voluerit, incertum« (Koje bi granice bile Hrvatskoj na zapadu i što je arhidakon razumijevao pod imenom Maronia, neizvjesno je).⁹⁾

Lucij, rodio se je i živio u Trogiru, a ovaj je grad u blizini Neretljanske oblasti. Njemu je dakle bila poznata Neretljanska oblast, ali ne zna da bi se nazivala Maronijom. Dubrovački analista Rastić (Resti) rekao je o Luciju da je »Il più accreditato ingegno della Dalmazia« (najvjerodostojniji um Dalmacije).¹⁰⁾ O Luciju (Lučiću) piše i Bare Poparić: »Između naših starih historiografa Lučić je glede ubikacije duž naše Jadranske obale najkompetentniji. Ta on je sam izradio više geografskih karata koje je priložio svome monumentalnom djelu »De regno Dalmatiae et Croatiae« sve o Jadranskom moru, njegovim otocima i njegovoj obali.«¹¹⁾

Po naznačivanju sjeverne granice Hrvatske i po redu kojim nabraja parokije splitske crkve može se misliti da Toma vidi Maroniju negdje na sjeverozapadnoj granici Hrvatske. Nabrajajući parokije splitske crkve kaže: »Ecclesia nempe metropolis has sibi uoluit parochias retinere: Comitatum Cetine, Cleune Clisse, Massarum, Almisium et Corbaviam, et ultra alpes fereas usque ad confinia Zagabriae totamque Maroniam« (Metropolitanska crkva — Splitska — zahtijevala je naime ove parokije: županiju Cetinsku, Livanjsku, Klišku, Mosorsku — Poljičku, — Omišku i Krbavsku; a preko Gvozda sve do granica Zagrebačke i čitavu Maroniju).¹²⁾

Omiška parokija čest je primorja Neretljanske obale i dopirala je do Vrulje.¹³⁾ Da je i ostali dio Neretljanskog primorja bio u sastavu splitske crkve bio bi ga Toma spomenuo prije Omiša. Medutim nabranjanjem parokija prešao je na hrvatske županije i najzad spomenuo Maroniju. U Tomino doba čitavo područje Neretljanske oblasti imalo je svoju biskupiju na Hvaru, koja je bila osnovana 1147. godine.¹⁴⁾ Njene parokije bile su: »Hvar, Brač, Vis, Korčula, Lastovo i Malcer(?) i čitava Krajina.«¹⁵⁾ Crkvena pak jurisdikcija protezala se dakle na čitavu Neretljansku oblast (kopno i ostrva) i splitska crkva tu nije imala crkvene vlasti. Od 1185. godine Neretljanska (hvarska) biskupija bila je samo sufragan splitskom metropolitani.

Dok je Lucije pitao: »što je Toma razumijevao pod imenom Maronia?«, zagrebački kanonik Baltazar Adam Krčelić ju je vidio na sjeverozapadu i cijenio, da je Maronija što i Marania koja se spominje u tituli andeških vojvoda. On piše: »Vjerojatno je da se Hrvatska protezala do blizu Akvileje.«¹⁶⁾ Njemački car Fridrich I. (1122.-1190.) istakao je svoje pravo i na primorsku Hrvatsku na osnovu to-

ga što je za Karla Velikoga Achenskim mirom bila dospjela pod frančaku državu. Da naglasi svoje prohtjeve podario je 1152. godine grofu Konradu od Dahau, a 1172. Bertoldu III. od Andeksa, koji bijaše i markgrof Istre, titulu »Vojvode od Maranik«. ¹⁷⁾

Teško je zamisliti, da se je jurisdikcija splitske crkve protezala na čitavu Istru, ili jednako i na njen kraj do rijeke Raše. Vjerojatnije je za položaj parokije Maronija pomisliti dvoje. **Prvo**, da Toma pod nazivom Maronija razumijeva hrvatsku Primorsku županiju, koju car Porfirogenet nazivlje »Parathalasia«, a koja se je prostirala od Trogira do riječice Žrnovnice. ¹⁸⁾ Njen je istočni dio potpadao pod jurisdikciju splitske crkve, a što kaže »totam« (čitavu) da je to prema težnji splitske crkve. **Drugo**, da se ono Maronija odnosi na Neretljanske otoke. U XI. vijeku spominje se da je splitska crkva imala neki posjed na Hvaru. U istom vijeku Hvar je dospio pod jurisdikciju splitske crkve, te je ova imala na Hvaru svoga vikara, ¹⁹⁾ koji će svakako biti vršio crkvenu jurisdikciju na drugim neretljanskim otocima. Budući da su ova ostrva bila parokija splitske crkve, to dopušta suditi, da se je Tomin naziv Maronija mogao da odnosi na sve pomenute otoke i da je zato rečeno »totam«. Tako bi izričaj »Totamque Maronia« značio »čitavu parokiju na moru«, kao što je na pr. kod Dubrovčana naziv »Astarea« značio posjede na kopnu. Ovaj naziv Maronija, kao splitska parokija na moru, dozvoljen je misliti samo do 1147. godine, ali ne u Tomino doba (rođen 1201., a umro 1268. godine), jer te godine »Otočani (Hvara), veseli da mogu obrazovati svoju diocezu, istjeraše nadpopa, vikara splitskog nadbiskupa na otocima«. ²⁰⁾

Titula **Marianorum dux** spominje se, kako sam već kazao, u Kartularu benediktinskog manastira svetoga Petra u Selu. U njemu je donesena posljednja volja osnivatelja ovog manastira Petra Crnog (»Zerni«) u kojoj, između drugog, kazuje kako je morao voditi parnice da utvrdi svoje pravo na zemljišta koja je kupio i poklonio manastiru. U jednoj parnici pozvao je kao svjedoke: »Multos spalatinarum nobiles inter quos etiam Jacobum Marianorum duces cum suis militibus« (Mnoge splitske plemiće između kojih također Jakova duxa Marianorum sa svojim vojnicima). ²¹⁾ Prema kontekstu ove rečenice Jakov je Splitsčanin i živi u Splitu. On dakle »nije uopće Hrvat jer se u dokumentu točno razlikuju Spalatini et Croatiae (Splitsčani i Hrvati)«. ²²⁾ Kada Jakov nije uopće Hrvat, nije onda niti župan neke hrvatske županije, a još manje knez Neretljana. Zar se može pomisliti da bi knez Neretljanske oblasti mogao imati svoje sijelo izvan nje? On je zapovjednik jedne mornarice i to sigurno splitske. To sudim po tome, što je svaki dalmatinski grad već u ranom Srednjem vijeku, kao samostalna upravna jedinica, imao svoju mornaricu.

Uspomena na pomenute mornarice sačuvala se je do danas u Kotoru. Ovdje na dan svetoga Trifuna (3. februara) istupa javno »Mornarica« sa svojim »admiralom« na čelu. U Dubrovniku, u doba

republike »otvaraše svečanost svetoga Vlaha (3. februara) zapovjednik dubrovačke mornarice. On nosaše (razumije se na taj dan) titulu admirala; bijaše obučen u odijelo od crvenog damaska (kao i knez) a svi mu pomorski kapetani, koji bi se ovom prilikom zatekli u gradu, sačinjavahu pratnju.«²³⁾

Pomenutog Jakova smatraju zapovjednikom mornarice Ivan Kukuljević i Bare Poparić. Kukuljević, kako navodi Poparić, primjećuje za Jakovljevu titulu: »Veliko je pitanje da li tako zvani comes morsticus, Moristicus i dux Marianorum bijaše u pravom smislu županom ili predstojnikom pojedine županije. Ja bih ga prije smatrao za ravna bizantinskom drugaru (drugarion ton ponimon) ili admiralu, t. j. vojvodi ili županu pomorstva te se je mogao zvati i županom morskim (morsticus), a ne primorskim, kako bi valjalo da se je zvao kad bi bio predstojnik primorskoj župi.«²⁴⁾ Poparić sudi kao i Kukuljević: »Sada nam se«, kaže on, »javlja i zapovjednik Krešimirove mornarice pod polatinjenim imenom Morsticus i moristicus (mjesto morsticus od morski) a taj se naslov pod kraljem Zvonimirovom izmjenjuje s drugim Dux Marianorum (od more, Marianus pomorski vojnik = vojvoda pomorskih vojnika).«²⁵⁾ »Rusin i Jakov nisu dakle Neretljanski vladari«, tvrdi Marko Perojević »nego hrvatski dostojanstvenici i zapovjednici hrvatske ratne mornarice. Oni nisu ni po rođenju Neretljani, Rusin je poljički plemić, a Jakov je splićanin, kako se vidi iz riječi Petra Crnoga.«²⁶⁾

Da je Hrvatska imala mornaricu i njenog »morskog« t. j. drugara (dux Marianorum) to je neosporno, ali nije ono da je uprav Jakov, dux Marianorum, bio hrvatski dostojanstvenik. Protivno, on je Splićanin i življaše u Splitu, te može da bude zapovjednik splitske mornarice. U pomenutom Kartularu spominje se i Rusin »morsticus«, koji je živio kada i Jakov.²⁷⁾ Za Rusina »morsticusa«, prema njegovoj tituli, također se, kako smo gore vidjeli, kaže da je hrvatski dostojanstvenik i zapovjednik hrvatske mornarice. Još se i to kaže, da se je »Neretljanska oblast u doba hrvatskog kralja Petra Krešimira IV. (1058.-1073.) zvala **Primorje** (Maronia) i da joj je stajao na čelu »morski župan« noseći ujedno i naslov kneza primoraca (»dux Marianorum, morsticus sc. jupanus«) i da je tada središte tog primorja bio grad Omiš, na ušću Cetine, ali na njevoj lijevoj obali, dok mu je prestojao kao »morski župan« ili knez primoraca Rusin.«²⁸⁾ Za ovo nije iznesen vjerojatan dokaz, a jednako ni da je Neretljanska oblast postala sastavnim dijelom hrvatske države kao njena županija. Za Neretljane kaže Barada da »iz dokumenata izlazi da su bili neovisni i u drugoj polovici XI. vijeka«, a G. Novak ističe samostalnost neretljanskih otoka u XI. i XII. vijeku.²⁹⁾

Da je zapovjednik bilo čije vojne mornarice bio državni dostojanstvenik (boljar) i da ga se je nazivalo duxom i judexom to je točno, ali nije točno da se je primorski kraj (obala) Neretljanske oblasti nazivalo **Primorjem (Maronia)** i da mu je Omiš u doba kralja Petra Krešimira IV. bio središtem, te da je ovo Primorje dospjelo

tada pod vrhovnu vlast hrvatskih kraljeva i tim postalo hrvatskom županijom. Poznato je, da se je Neretljanska oblast (Paganija) u doba Konstantina Porfirogeneta sastojala iz tri županije: Rastok, Mokro i Dalen, od kojih su Rastok i Mokro bili uz more, a Dalen u zaleđu.³⁰⁾ Po sudu Barade županija Dalen (slovenski Dol — Dole) bila je uz more i istovetna sa Omišem, a Rastok u zaleđu.³¹⁾ Bilo da je župa Dalen bila uz more, a Rastok u zaleđu, ili obrnuto, svakako područje te župe bilo je od Vrulje do ušća Cetine, a Omiš njena najvažnija točka.

Kada bi čitav kopneni dio Neretljanske oblasti i bio u doba Kresimira IV. u vezi sa Hrvatskom, stvarno ne bi bilo moguće da se tri županije stope u jednu sa jednim županom, pa nosio on i titulu kneza. Tako stapanje nije dozvoljavao njihov geografski položaj. Osim toga ni sam narod ne bi na to pristao. Županije su bile prirodna tvorevina narodnih upravnih potreba i vezane uz istaknute plemenske rodove (blagorodnike).

Da je čitava Neretljanska oblast u XI. vijeku bila samostalna to ističu i Novak i Barada. To potvrđuje, kako ćemo vidjeti, i biševska isprava. Najstarija vrela, koja spominju ovu oblast, naročito njen primorski kraj, nazivlju je *Krajinom*, a tome je prvi izvor Toma arhidakon. Omiš je došao na glas tek u doba zahumskog kneza Andrije (oko 1190. god.), sina Nemanjina brata Miroslava. Kako je »Andrija bio odan više miru nego li ratovanju, zanemario je veći dio zahumskih gradova, a naročito one između Cetine i ušća Neretve, pa su ih zaposjedale velikaške porodice onog kraja.«³²⁾ Tada su Kačići sigurno zagospodovali Omišem, jer se poslije ovog vremena oni ističu kao njegovi gospodari. Kačići su se iz Hrvatske naselili u Neretljansku oblast u doba ugarskog kralja Kolomana.³³⁾

Dr. Grga Novak također uzimlje da izričaj »Marianorum dux« naznačuje kneza Neretljana, ali ne svih već samo ostrvskih. »Cijeli kraj«, piše on »bio je neretljanski, a otoci napose imaju i svoju župu „Marianorum“.«³⁴⁾ Ovo »Marianorum« on prevodi sa »otočki«. I dr. Mijo Barada drži da je »Marianorum judex« knez Neretljanskih ostrva.³⁵⁾

Prema sudu Novaka i Barade Neretljanska oblast imala bi u X. i XI. vijeku dva kneza; bile bi, dakle dvije odjelite samostalne oblasti. Svoj sud osnivaju na tome što nosioca titule »Marianorum judex« i »Marianorum dux« smatraju knezom Neretljanskih ostrva. Mislim da tako nije bilo, jer je hvarska biskupija prilikom svog utemeljenja (1147. god.) obuhvatala čitavo područje Neretljanske oblasti, ostrva i kopno. Neretljanska ostrva, poslije nego su ih zauzeli i naselili Neretljani, imala su svoje župane. I biševska isprava, kako ćemo vidjeti uz »judexa Marianorum« nabraja tri župana.

Barada sudi, da se je Neretljanska oblast protezala i preko desne obala rijeke Cetine do predjela gdje je bila sagrađena crkva svetog Petra u Selu, pa prema tome da su Jakov »Marianorum dux« i Rusin »Morsticus«, Neretljani i to neretljaski knezovi.³⁶⁾ Kada bi

bilo kako sudi Barada, onda u ispravi, koju spominje Kartular, ne bi se govorilo o Splitsanima i o Hrvatima (Spatatini et Croatae) nego o Splitsanima i Neretljanima, jer je Neretljanska oblast i u XI. v. bila samostalna politička jedinica i takovom su je smatrali, kako smo gore vidjeli, i Mlečići. Osim toga sva najstarija historijska vrela govore da je rijeka Cetina bila granicom između Neretljanske oblasti i Hrvatske. Može se najviše suditi da su pojedine Orniške porodice imale na desnoj obali ušća Cetine svoga posjeda kako su imali na hrvatskom teritoriju Splitsani, podanici Bizantinskog carstva.

Za titule »Marianorum iudex«, »Marianorum dux« i »Morsticus« jedni — ponavljam — sude da znače kneza Neretljana. Prvu je zabilježio Ivan Đakon gdje kazuje — kako smo već vidjeli — o pohodu dužda Petra Trandenika protiv Hrvata i Neretljana i nju daje Neretljaninu Družaku. Objašnjavajući da izričaj Marianorum znači Primorci, a ovaj Neretljani, smatra se Družaka knezom Neretljana. Gledamo li dobro na ove izričaje kod Ivana Đakona vidimo: 1) da »Narentani«, »Narentanae insulae« odnosi se na Neretljansku oblast ranog Srednjeg vijeka, koju car Porfirogenet nazivlje Paganijom, a »Narentani« dolazi od imena rijeke Narenta = Neretva, 2) »Marianorum« genitiv je plurala latinske imenice »Marianus«, a ova dolazi od mare = more, pa prema tome izričaji »Narentani« i »Mariani« nisu istovetni, te »Mariani« ne znači Neretljani nego ljudi na moru, t. j. mornari. Jednako je i sa titulama »iudex«, »dux«. Ovo se u srpsko-hrvatskom jeziku prevada: sudac, vođa, zapovjednik, vojvođa. Da kod Ivana Đakona titula »iudex«, koju daje Družaku, ne znači knez Neretljana, vidi se jasno iz samog njegovog kazivanja gdje govori o gore spomenutom pohodu Petra Trandenika. Tu u dvije rečenice, jedna neposredno uz drugu, imamo izričaj: »princeps« i »iudex«. Za »princeps« jasno je da znači knez, jer tu titulu daje Mislavu, koji je doista bio knez Hrvata. Za »Marianorum iudex« kod Družaka to se ne može reći. Da je on bio knez Neretljana, mislim, Ivan Đakon bio bi kazao: »Deinde pertransiens ad Narentanorum insulas, cum Droaico principe (ili illorum principe) similiter foedus instituit.« Da »Marianorum iudex« ne znači Neretljanski knez potvrđuje nam također isti Ivan. Kada govori o napadu Petra II. Orseola 998. god. na Neretljane ima, da je k Petru došao u Split neretljanski princeps (knez) i s njim sklopio mir.³⁷⁾

Kako vidimo izričaj »iudex« nije istovetan onom »princeps«, tako »Marianorum iudex« nije isto što i »Narentanorum princeps«. Ono znači vođa ili zapovjednik mornara te je jednak bizantinskom »drugarion tōn ponimōn«, današnjem admiralu.

Spominjući Ivan Đakon Družaka ne daje mu istovetnu ulogu kao i Mislavu. Za ovog kaže: »Pacem firmavit«, a za Družaka »foedus instituit«. »Pacem« i »foedus« ne znači jedno te isto. »Pacem« (pax) je mir, a »foedus«, u slučaju u kojem je spomenut, znači obćanje ili ugovor. »Firmavit« znači utvrditi, dakle činiti nešto čvrsta, trajna. Tako mir, koji je utvrđen sa Mislavom, bio je tra-

jan; tako prevodi i Šišić.³⁸⁾ »Instituit« nema tog značenja. Obzirom, da se radi o smirenju, znači prirediti, spremi (pripraviti) ili nešto slična obećanju ili ugovoru, a odgovara izričaju primirje. Da se je doista radilo o primirju može se suditi i po tome, što je Ivan Đakon, u vezi toga, kazao: »Licet minime valebat« (ma da je veoma malo vrijedilo), a i po tome što je iduće godine 840. odmah na proljeće duž naredio da ponovo udari na Neretljane, ali ga je potukao Ljudislav (Liuditus sclavus).³⁹⁾

Stavka, gdje se u pomenutoj biševskoj ispravi spominje Berigoj glasi: »... ja Ivan, svećenik i monah, ujedno sa gospodinom Berigjem, mojim odvjetnikom i »rexom marianorum« i sa drugim županima koji su potpisani.«⁴⁰⁾ Na osnovu svog suda da »Mariani« i »Marani« znači Neretljani, a »rex« i »iudex« vladar, Barada je zaključio da je Berigoj knez Neretljana.

Da je Berigoj bio knez Neretljana, pisar ne bi kazao »i s drugim županima« (et cum aliis iuippanis qui subscripti sunt) nego »i sa županima« ili »i s potpisanim županima«. Po tome pak, što je kazao »i s drugim županima«, izlazi da Berigoj nije princeps (knez), nego da je po svom položaju jednak županu. Ali i po svom potpisu nije knez Neretljana, jer se potpisuje »Ego Berigoy testis, iudex **Maranorum**«, a Marani, kako sam već istaknuo, ne znači Neretljani nego mornari i Berigoj je njihov admiral.

Dok se Berigoj potpisuje »Maranorum iudex« pisac isprave daje mu titulu »rex Marianorum«. U ranom Srednjem vijeku »rex« katkada je što i »iudex« ili »praepositus« (= predstojnik).⁴¹⁾ Prema tome »rex« ili »iudex Maranorum« jest predstojnik mornarice ili admiral, a ne knez Neretljana.

U pomenutoj ispravi stoji, da monah Ivan »zajedno sa svojim advokatom Berigojem predaje sebe i crkvu sa njenom imovinom opatu Buisedolfu da je ovaj i njegovi nasljednici imaju u vlasti onim redom kao i druge svoje stanice.«⁴²⁾ Po Salijskom zakonu svaka je crkva morala imati svog branitelja. Ove se je nazivalo raznim nazivima: »advocatores, defensores, tutores, actores i pastores« (odvjetnici, branitelji, skrbnici, tužitelji i pastiri).⁴³⁾ Ali ne samo crkve, već i svako pojedino crkveno lice (svećenici, monasi) također je moralo da ima svog advokata. Ovaj pak trebalo je da bude, »ne učeni govornik, već vojni lice koje ima vlast da može, ne samo riječju već i oružjem štiti prava crkve i svećenika koje je uzimao u zakrilje.«⁴⁴⁾ Ova njegova zadaća bila je počasna. Monah Ivan, predajući crkvu svetog Silvestra na Biševu opatiji na Tremitima »nije mogao da to učini bez pristanka svog advokata.«⁴⁵⁾

Biševska isprava završava: »Et omnes Marani testes« (i svi Marani svjedoci). U starinskim ispravama obično se iza svjedoka spominje i nazočan narod. To znači da se je čin, o kojem govori isprava, morao vršiti u javnosti da bi dobio punu vrijednost. Ovo je prema prastarom slavenskom običaju kad je narod odobravao zaključke po nekom činu koji su se u njegovoj nazočnosti prihvaćali. Takav pri-

mjer imamo i u Kartularu manastira svetog Petra u Selu, — dva-
desetak godina mlađeg od biševske isprave — gdje stoji da je jedna
pogodba bila sklopljena »pred crkvom u Naklicam«: »coram his no-
bilibus... et omnibus eiusdem loci villanis...« (pred ovim plemi-
ćima... i svim seljacima istog sela).⁴⁶⁾

Monasi onog vremena odabirali su za svoj boravak osamljena
mjesta. Takovo je bilo i maleno ostrvo Biševo, i zato ga je svećenik
—monah, Splićanin Ivan Cherllico odabrao za svoje boravište, na nj
se povukao i na njem sazidao crkvu svetoga Silvestra, te time udario
osnov jednog manastira. Da se monah može izdržavati, trebalo je da
ima nekog ko će obradivati crkvenu zemlju. U ona vremena to su
vršili robovi. Ovi nisu bili slobodni narod pa, ako je gdje koji i bio na
Biševu, nije mogao da istupa kao svjedok. Kao svjedoci istupali su
samo slobodni ljudi, bilo građani bilo seljaci i mornari. Prema tome
Marani, koje se spominje u pomenutoj ispravi kao svjedoke, jesu
jedino **mornari Neretljanske mornarice**, kojoj je tada bio admiralom
Berigoj. Ovaj je došao na Biševo kao advokat pomenuta svećenika
monaha. S njim su došli i župani koji su potpisani na ispravi kao
svjedoci. Da je Berigoj bio admiral Neretljanske mornarice vidi se i
iz potpisa satnika Tihana. Izričaj satnik u staro doba bio je kod Sr-
ba i Hrvata naziv za čin u vojsci u kojoj se spominju: vojvode, ti-
sućnici i satnici,⁴⁷⁾ te je »satnik« bio samo jedan stupanj u deka-
dnom sistemu vojnih dostojanstvenika.⁴⁸⁾ Berigoja je svećenik —
monah Ivan odabrao za svoga advokata, jer je on, budući admiral
(prvi u dekadnom sistemu vojnih dostojanstvenika) mogao kao oru-
žano lice štiti crkvu na otoku, dakle na moru, i njena monaha.

Župani, koji su potpisani u ispravi kao svjedoci, bili su, nema
sumnje, sa Neretljanskih otoka. Zapremivši Neretljani vrlo važni
strateški kraj na moru, između dvije rijeke, pokazali su se rano, na-
kon svog iseljenja, kao vrli pomorci. U VIII. i početkom IX. v. oni
su toliko razvili svoju mornaricu, da su iskoristili oslabljenje Bizan-
ta za vlade cara Mihajla II. (820.-829.) te su, kako svjedoči Porfiro-
genet, podvrgli pod svoju vlast najveća dalmatinska ostrva: Brač,
Hvar, Korčulu i Mljet,⁴⁹⁾ koja su ispred samog neretljanskog kopna,
a nešto kasnije Vis i Lastovo.

Kad su ovi onda zapušteni otoci dospjeli u vlast Neretljana na-
stupilo je njihovo intenzivnije naseljavanje, a to svakako življe iz
neretljanskog kraja i njegova zaleđa. Ova migracija izazvala je i
administrativno uređenje ostrva, te je svako, kao zasebna geografska
cjelina osnovalo svoju župu. Da je svako od spomenutih ostrva sači-
njavalo jednu župu (županiju) dokazuje prisutnost župana, koji su
navedeni u Biševskoj ispravi. Sasvim je prirodno da su oni bili sa
neretljanskih ostrva. Sa neretljanskog kopna sigurno nisu.

Tvrđnja, da je cijela Neretljanska oblast poslije napada Petra
II. Orseola izgubila svoju nezavisnost te postala jednom hrvatskom
županijom, nije ničim dokazana. Naprotiv, ona je uživala svoju ne-
zavisnost još dulje vremena, pod vrhovnom vlašću Bizanta, kao i do

tada. To potvrđuje i datiranje biševske isprave: »Osme godine vladanja gospodina Konstantina Monomacha, presvetog našeg cara, mjeseca juna treće indikcije.«⁴⁰⁾ I mirovni ugovor Neretljana sa Petrom II. Orseolom to potvrđuje. U njemu je utanačeno: »da se oslobađaju ratni zarobljenici, naknaduje ratna šteta i da se Neretljani odriču danka koji su im plaćale mletačke lađe.«⁵⁰⁾

Dubrovčanin Rastić nipošto ne priznaje da bi dužd Petar II. Orseolo bio svladao ili pokorio Neretljane. Osvrćući se na pripovijedanje mletačkog historičara Sabellica kaže: »Sabellico, govoreći o ratu preduzetu na koncu X. vijeka protiv Neretljana, hoće da su ovi bili pobijedeni i pokoreni, a sam ne iznosi da bi dužd Orseolo bio išta drugo protiv njih preduzeo, već jedino to, što je velikim poteškoćama zauzeo dvije kule na dva ostrva, na Korčuli i na Lastovu, a da se i nije približio njihovom kopnu gdje su im bile snage«, pa na račun Sabellica ironično dodaje: »Neretljani su bili toliko uništeni po Orseolu da su poslije ovog vremena nastavili sa gusarenjem za puna dva vijeka kako potvrđuju toliki dubrovački zakoni doneseni protiv Omišana Kačića i Krajana i što dokazuje i Lucije raznim javnim ispravama sačuvanim u njegovo doba u Dalmaciji.«⁵¹⁾

I Musatti, pisac venecijanske historije, piše da je »Petar II. uspostavio na Jadranskom moru venecijansku jurisdikciju mjesto oslabljena Bizanta, te da su dalmatinski gradovi, potvrđujući venecijansku jurisdikciju na Jadranu, našli najsigurnije jamstvo i najuspješniju zaštitu za zajedničku obranu protiv upada i osvajalačkih ciljeva Slavena (Neretljana) i Hrvata«. »Dokaz, da Mlečići u ono doba nisu mogli imati ikakove misli o dominaciji, proističe iz činjenice, da oni ni u jednom mjestu nisu ostavili svoju posadu, niti podigli utvrdu.«⁵²⁾

Prepad Petra II. Orseola protiv Neretljana imao je kod ovih za posljedicu, da je njihova moć na moru počela pomalo da slabi, ali nipošto i na kopnu, koje je i dalje imalo uticaja na njihove otoke, pa i onda kada su poslije XI. vijeka dolazili pod tuđu vlast kao i dalmatinski gradovi.

Kada su neretljanski otoci 1144. godine došli pod vlast Venecije i kada je 1147. godine osnovana na otoku Hvaru biskupija za sve neretljanske otoke pa i za kopno, sva je prilika da je tada, po uzoru na dalmatinske gradove, bila osnovana i njihova **Komuna** (municipij) kao mletačka tvorevina. Ovoj na čelu stajao je »comes insularum« kog je narod nazivao **knezom**. Pored ovog kneza sudjelovali su u upravljanju otocima župani i plemići.⁵³⁾ Moguće da je po ovom došlo da Novak i Barada sude, da su neretljanski otoci još u IX. vijeku imali svoga kneza.

Svakako, i bez obzira kada se na neretljanskim otocima javlja knez kao njihov upravitelj, izričaji **Mariani**, **Marani** ne znače **Primorci** t. j. **Neretljani**, niti **Maronia** znači primorje neretljanskog kopna, nego znače **mornari ratne mornarice** i prema tome »judex«, »dux«, njihov je predstojnik ili admiral.

Prema izloženom u ovom članku točno su kazali Kukuljević, Perojević i drugi, da izričaji »judex«, »dux« znače admiral. Da su Jakov i Rusin bili admirali hrvatske mornarice to je moguće. Družak pak, a tako i Berigoj, za kojeg Kukuljević nije znao, bili su Neretljani i zapovjednici neretljanske mornarice.

B I L J E Š K E

- 1) Johannes Diaconus: Cronicon Venetum, Pertz: Monumenta Germanica, Scriptorum VII. 16.; La cronaca Veneziana del diacono Giovanni, Monticolo, Romae 1890., 110, 112; Frano Rački: Documenta historiae croaticae antiquam illustrantia, Zagrabiae 1877., 334. »Circa haec tempora missus Sclavorum de insula Narentanis ad domnum Johannem (Partecipiak) ducem veniens, ab eo baptizatus est, pacem cum eo instituens, licet minime perdurasset.
- 2) Johan. diac., ibidem pag. 17; Rački, ibid. p. 335–336. »Iste namque Petrus (Trandonik) dux tercio sui ducatus anno Sclavoniam (Rački: Intelligitur Croatia) bellicosis navibus expognaturam adivit. Sed ubi ad locum, qui vocatur sancti Martini curtis, perveniret, pacem cum illorum principe Muisclavo nomine firmavit. Deinde pertransiens ad Narentanorum insulas, cum Drosaico Marianorum iudice similiter fedus instituit, licet minime valerit; et sic postmodum ad Venetiam reversus est.
- 3) Rački o. c. 111, 113, 128.; Ferdo Sišić, Priručnik izvora hrvatske historije, dio I., Zagreb 1914., str. 276.; Novak Viktor-Skok Petar, Supetarski kartular, Zagreb 1952., 214.
- 4) Rački F., ibidem 117, 132., 149.; Novak V.-Skok P., ibid. 223.
- 5) Toma Archidiaconus: Historija Salonitana; izd. Račkoga Zagreb 1894., str. 39–40.
- 6) Smičiklas Tade, Codex diplomaticus II., Zagreb 1904., str. 193.; Lucius Johannes, De regno Dalmatiae, Amstelodani 1666., libr. LIII., cap. XIII.; Farlati D., Illyricum Sacrum, vol. III., Venetiis, 213., 214.; Boglić Jakov, Studi storici sull'isola di Lesina, vol. I., Spalato 1873., pag. 52.; Novak Grga, Hvar, Beograd 1924., pag. 50.
- 7) Toma Arhid., o. c., cap. XV., pag. 45.: fuit etiam episcopalis sedes apud Mucurum, eratque sua parochia a confinibus *Craine* usque Stagnum.
- 8) Toma Arhid., o. c. cap. XIII. pag. 39–40.
- 9) Lucius J., o. c. libr. II., cap. XII., pag. 89.
- 10) Resti (Rastić) Junius, Cronica Ragusina; izd. Nodila u Mon. Hist. Sl. Merid., vol. XV., Zagreb 1893., str. 5.
- 11) Poparić Bare, Borba Hrvata za Jadran od VII. do kraja XI. stoljeca, Zagreb 1937., str. 58. bilj. 1.
- 12) Toma Arhid., o. c. 45.
- 13) Smičiklas T., Codex diplomaticus II., 193.
- 14) Boglić J., o. c. 51.; Novak Grga, o. c. 50.
- 15) Lucius J., o. c. LIII. cap. 13; Farlati D., o. c., tom. III., 213–214.
- 16) Kerčelić (Krcelić) Bald. Adam, De regnis Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae notitiae preliminaries, Zagabrie 1770., str. 98.
- 17) Kos Fer., Gradivo za zgodovino Slovencev, Ljubljana 1915., str. 333, 337, 339.
- 18) Barada M., O našem običaju biranja kralja, Starohrvatska prosvjeta N.S.I., Zagreb 1927., str. 206.
- 19) Boglić J., o. c. 51.
- 20) Novak G., o. c. 46.
- 21) Rački F., Documenta, str. 128. — Novak V. — Skok P., o. c. 214.
- 22) Skok Petar, Iz mojega »Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Croatiae«, Sišićev Zbornik, Zagreb 1929., str. 51.

23) Gelcich G., Dello sviluppo civile di Ragusa, Dubrovnik 1884., str. 60-61.

24) Kukuljević I., vidi citat B. Poparić br. 25.

25) Poparić Bare, O pomorskoj sili Hrvata, Zagreb 1899., str. 128.

26) Projević Marko, Je li Slavac bio Hrvatski kralj? Jutarnji list, Zagreb 24. XII. 1932. str. 26. - Vidi još: Berić Dušan, Zapovjednici hrvatske mornarice u XI. vijeku, Pomorstvo (Rijeka) 1955., br. 4, str. 116.

27) Vidi broj 4.

28) Šišić F., Povij. Hrvata, Zagreb 1925., str. 588.

29) Novak Grga, o. c. 45.; Barada M., Dinast. pitanje u Hrvatskoj, Vijesnik za arheolog. i histor. Dalmacije L., Split 1932., 176.

30) Porfirogenet K., De Adm. Imp., c. 30, p. 145-146 ed. Bonn; Rački F., Documenta 406.

31) Barada M., Topografija Porfirogenetove Paganie, Starohrvatska Prosvjeta, N.S. 1-2, Zagreb 1927., 43.

32) Farlati-Coleti, Illyricum sacrum VI., Venetii 1800., 319-320.

33) Kačić Miošić Andrija, Razgovor ugodni naroda Slovinskoga, Zagreb 1889., 280. - Matić T., Djelo Andr. Kačića-Miošića, izd. Hrv. Akadem., Zagreb 1942., str. 431.

34) Novak G., o. c. 42.

35) Barada M., Dinast. pitanje u Hrv., Vijesnik za arheolog. i historiju Dalmacije L., 177.

36) Ibidem.

37) Rački F., Documenta 427.

38) Šišić F., Pov. Hrv. 327.

39) Rački F., Documenta 335-336.

40) Barada M., o. c. 177. »Sancto Siluestro de Uuci (ili Buci - Busi - Biševo) insule maris. . . . . Octavo anno imperii domini Constantini Monomachi Sanctissimo imperatore nostro, mense iunio tercia indicione. Ego Iohannes presbiter et monachus, filius cuiusdem Gaudii que supranomen Cherlico uocatus de civitates Spalato, clarefacio quia, Deo adiuuante, ex propria causa mea laboravi et dedicavi ecclesiam sancti Siluestri pape insula que uocatur Buci. Unde eado congruum ac uoluntarie mihi est illam offerre et tradere in ecclesiam sancte Dei Genitricis et uirginis Marie, que dedicata est in insula Tremiti, ubi regimen tenere uidetur Dominus Guisenolfus, venerabilis abas, ne forte post mortem meam in ordinata permaneat. Qua propter ea ego Iohannes, presbiter et monachus, una cum Domino Berigui, aduocatore meum, et rex Marianorum, et cum alijs iuppanis qui supter scripti sunt, offerro atque trado me et ipsam sanctam Dei ecclesiam cum omni suo conquesitum in manibus tuis, Domine Guisenolfe, uenerabilis abas, ut tam tu quam et tui posteriores potestatem habeatis illam ordinare sicut et aliae celle uestre. Et si qualiscumque tempore tam ego, seu episcopus, seu abbas de alijs locis uel qualiscumque persona hominis subtraere aut contrare uoluerit ipsam sanctam ecclesiam aut de eius conquisitu, primitus Dei ira veniat super eum et fiat sub anathema manarathae; et fiat segregatus a consortio Dei et habeat partem cum Juda traditore, qui Dominum tradidit. Quo propter hanc scripturam traditionis atque offerktionis mee scribere rogauimus te Falconem presbiterum atque notarium intus in insula que uocatur Tremiti, mense et indicationem super scripta.

† Ego Berigoy testis iudex Maranorum; - † Rabadano iuppano testis;

† Bodigrago iuppano testis; † Tichano settinico testis;

† Sedrago iuppano testis; et omnes Maranos testes.

41) Du Cange, Glossarium medie ed infine latinitatis, Tomus I. Niort 1883., pag. 105.

42) Barada M., Din. pit., 177 i dalje.

43) Vidi broj 41.

44) Ibidem.

45) Podatak imam ljubeznom susretljivošću od prof. Teol. dra. Iva Ostojica iz njegova rukopisnog djela o Benediktinskim manastirima u našim stranama. Nek mu je ovim putem moja zahvalnost.

46) Rački F., Documenta 129.

- 47) Majkov, Istorija Srpskog naroda, prev. Daničić, Beograd 1876., str. 63.
- 48) Jiriček - Radonić, Istorija Srba I., Beograd 1922., str. 92.
- 49) Porfirogenet K., De admin. imper., cap. 30., ed. Bonn., pag. 146.
- 50) Rački F., Documenta 424 - 430.
- 51) Resti J., o. c. 6.
- 52) Musatti, Storia di Venezia, terza ediz., vol. I., Milano 1936., pag. 53-54.
- 53) Ostojić Iv., Benediktinska opatija u Povljima na Braču, Split 1931.